

Δημήτρης Παπαδήμος: Ταξιδιώτης Φωτογράφος
Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης
Αθήνα 2011

Με την τρέχουσα οικονομική κρίση, δεν είναι παράξενο πως περιορίστηκαν σημαντικά οι ελληνικές φωτογραφικές εκδόσεις, τουλάχιστον οι σοβαρές και άξιες λόγου. Δεν μοιάζει όμως να έχει επηρεάσει το φαινόμενο της συνεχούς γιγαντίωσης των μονογραφικών λευκωμάτων. Ιδού τώρα η έκδοση του ΜΙΕΤ *Δημήτρης Παπαδήμος: Ταξιδιώτης Φωτογράφος*: βάρος 3.4 κιλά, 504 ολοσέλιδες φωτογραφίες, 565 συνολικά σελίδες. Σε απόσταση βολής, δηλαδή, από το μνημειώδες *Η φωτογράφος Βούλα Παπαϊωάννου* του Μουσείου Μπενάκη, που διατηρεί ακόμα τα σκήπτρα με 645 σελίδες.

Ποιος ήταν ο Δημήτρης Παπαδήμος; Γεννημένος το 1918 στο Κάιρο, έζησε τα παιδικά και εφηβικά του χρόνια στους κόλπους της προνομιούχου αστικής τάξης των Ελλήνων της Αιγύπτου. Αν και σύμφωνα με το εμπειριστατωμένο βιογραφικό δοκίμιο της Βασιλικής Χατζηγεωργίου, ο θάνατος του πατέρα το 1936 τον προβλημάτισε («δούλεψε μεταξύ άλλων σε συνεργείο αυτοκινήτων και σαν μπογιατζής»), η φάση αυτή πρέπει να ήταν σύντομη, αφού το 1939 βρίσκεται στο Παρίσι με σκοπό να παρακολουθήσει σπουδές φωτογραφίας. Έκτοτε και μέχρι τον θάνατό του το 1994, τόσο οι συναναστροφές του όσο και η επαγγελματική του δραστηριότητα τον κατατάσσουν στα ανώτερα στρώματα της Αθηναϊκής κοινωνίας.

Στρατευμένος την περίοδο 1940–1946, εργάζεται ως επίσημος πολεμικός φωτογράφος για λογαριασμό της υπηρεσίας Τύπου & Πληροφοριών της εξόριστης ελληνικής κυβέρνησης, με προϊστάμενο τον Γιώργο Σεφέρη. Μετά τον πόλεμο επιστρέφει στην Αίγυπτο, όπου συνεργάζεται τακτικά με τον τοπικό τύπο και εικονογραφεί ταξιδιωτικά βιβλία διακεκριμένων ξένων συγγραφέων, μεταξύ των οποίων ο Patrick Balfour, ο Robin Maugham, ο ανθρωπολόγος John Campbell και ο ελληνιστής και μεταφραστής Philip Sherrard. Παράλληλα, ταξιδεύει και φωτογραφίζει στη Μέση Ανατολή, στην Κύπρο και στη Δυτική Αφρική (Γκάνα και Νιγηρία).

Το 1956 εγκαταλείπει οριστικά την Αίγυπτο για να εγκατασταθεί στην Αθήνα, όπου εργάζεται ως ελεύθερος επαγγελματίας. Γίνεται τακτικός συνεργάτης των *Εικόνων*, δημοσιεύει στο περιοδικό *Tourism in Greece*, συνεργάζεται με τον ΕΟΤ και το Μουσείο Λαϊκής Τέχνης, δημοσιεύει το λεύκωμα *Η Ελλάδα που φεύγει* (1974) και συμμετέχει στην περίφημη έκδοση της Εμπορικής Τράπεζας *Νεοκλασική Αρχιτεκτονική στην Ελλάδα*.

Αντικατοπτρίζοντας τα διαδοχικά στάδια της ζωής του, το λεύκωμα παρουσιάζει το φωτογραφικό έργο του Παπαδήμου σε ξεχωριστές θεματικές και χρονολογικές ενότητες. Συνοπτικά, οι 504 φωτογραφίες εμπίπτουν σε τρεις μεγάλες κατηγορίες: Αίγυπτος 118, Ταξίδια 84 (συμπεριλαμβάνονται Μέση Ανατολή, Κύπρος & Δυτική Αφρική), Ελλάδα 302 (συμπεριλαμβάνεται η περίοδος του πολέμου και του εμφυλίου, καθώς και 40 πορτραίτα, όλα σχεδόν Ελλήνων ή φιλελλήνων). Πλαισιώνονται από πέντε κατατοπιστικά κείμενα, της Χατζηγεωργίου, του Κωστή Λιόντη, της Μαθθίλδης Πυρλή (δύο) και της Heba Farid.

Δεν υπάρχει αμφιβολία πως ο αριθμός αυτός των φωτογραφιών είναι υπερβολικός· αρκετές, χωρίς να είναι κακές, δεν παρουσιάζουν τόσο ενδιαφέρον ώστε να δικαιολογείται η παρουσία τους. Σίγουρα αυτό δεν αποτελεί μομφή κατά του Παπαδήμου – απεναντίας, μια αυστηρότερη επιλογή, περιορίζοντας τον συνολικό αριθμό κατά 40% περίπου, θα είχε ως αποτέλεσμα μια πολύ ποιο ισσοροπημένη παρουσίαση του έργου του. Δεδομένου ότι οι τρεις πρώτοι τουλάχιστον των προαναφερθέντων κειμενογράφων διαθέτουν με το παραπάνω τις ανάλογες γνώσεις και κριτήρια, υποπτεύομαι ότι για άλλη μια φορά ευθύνεται η απουσία γενικού επιμελητή της έκδοσης.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει το δοκίμιο του Λιόντη. Θέλοντας να τοποθετήσει το έργο του Παπαδήμου, τονίζει την ιδιότητα του ταξιδιωτικού φωτογράφου: «Εάν τώρα πρέπει να γίνει κωδικοποίηση, ο Παπαδήμος κωδικοποιείται ως φωτογράφος της περιήγησης. Βέβαια, ως ποιο ενδεδειγμένος γι' αυτό το είδος φωτογραφίας υπάρχει ο κοινής χρήσης όρος “ταξιδιωτικός φωτορεπόρτερ”. Κάτι, όμως, του στερεί. Μοιάζει περιοριστικός, επειδή μέσα στην ευρυχωρία του όρου συνωστίζονται ανόμοιες μεταξύ τους περιπτώσεις». Φαίνεται λοιπόν πως αν και ο υπότιτλος του λευκώματος κινείται στο ίδιο μήκος κύματος, ο Λιόντης δεν είναι εντελώς ικανοποιημένος με την τοποθέτησή του αυτή. Λίγο ποιο πέρα όμως επανέρχεται, ισχυριζόμενος πως «ο Παπαδήμος γεινιάζει, τουλάχιστον ως φωτογραφικό ταμπεραμέντο, με κάποιους φωτογράφους του *National Geographic*».

Θα διαφωνήσω με την άποψη αυτή, που οφείλεται πιστεύω στη φαινομενική μοναδικότητα της θεματικής του Παπαδήμου. Για τον Λιόντη, «αποτελεί απορία και ερώτημα εάν στον αστερισμό της ελληνικής φωτογραφίας συναντάμε άλλη ανάλογη περίπτωση συστηματικής προσήλωσης στην ταξιδιωτική φωτογραφία». Πρόκειται, όμως, πράγματι για συστηματική προσήλωση; Στον εξαντλητικό αυτό τόμο, που δικαιούμεθα να πιστέψουμε ότι δεν άφησε καμιά πτυχή ανεκμετάλλευτη, οι ταξιδιωτικές φωτογραφίες (Μ. Ανατολή, Αφρική, Κύπρος) αντιπροσωπεύουν το 16.6% επί του συνόλου· εάν αφαιρέσουμε την Κύπρο, ως ουσιαστικά μέρος του

ευρύτερου ελλαδικού χώρου, αγγίζουν μόλις το 10.9%. Φυσικά, δεν συμπεριλαμβάνω εδώ τις φωτογραφίες της Αιγύπτου, αφού για τον Παπαδήμο η Αίγυπτος υπήρξε πρώτη του πατρίδα. Δύσκολα λοιπόν μπορούμε να χαρακτηρίσουμε ως κατ' εξοχήν «ταξιδιωτικό» έναν φωτογράφο το έργο του οποίου παρουσιάζει τόσο λίγα δείγματα του είδους, αλλά και του οποίου οι ταξιδιωτικές εμπειρίες ήσαν, εν τελευταία αναλύσει, σχετικά περιορισμένες.

Απεναντίας, λαμβάνοντας υπ' όψιν τη συστηματική αριθμητικά και θεματικά φωτογράφιση της Ελλάδας, όπως αυτή διαφαίνεται από την περιγραφή του αρχείου του, θεωρώ τον Παπαδήμο χαρακτηριστική περίπτωση των φωτογράφων εκείνων της δεκαετίας (κυρίως) του '50 οι οποίοι πίστεψαν στον μύθο της παντοδύναμης καθολικότητας του μέσου. Τον μύθο, δηλαδή, πως σαν ένα τέλειο πανοπτικό σύστημα παρακολούθησης, η φωτογραφία είναι ικανή να περιγράψει και να καταγράψει μια ολόκληρη κοινωνία ή χώρα – και ίσως ακόμα, με τον τρόπο αυτό, να τη διαφυλάξει από την καταστρεπτική φθορά του χρόνου. Η φιλοδοξία αυτή τεκμηριώνεται από την προσεχτική διοργάνωση του αρχείου των 65.000 χιλιάδων αρνητικών. Σύμφωνα με την Πυρλή, «η μεγαλύτερη ενότητα, η Ελλάδα, αριθμεί 40 κουτιά με καρτέλες και περίπου 45.000 αρνητικά, και καλύπτει το σύνολο, σχεδόν, της ελληνικής επικράτειας». Προσθέτει, όμως, και μια πληροφορία που έρχεται να επιβεβαιώσει την άποψη ότι για τον Παπαδήμο, η συστηματική αυτή καταγραφή βρισκόταν, υποσυνείδητα τουλάχιστον, έξω από τον χρόνο: ο τόσο σχολαστικός αυτός φωτογράφος, που είχε διατελέσει και πολεμικός ανταποκριτής, ούτε μία φορά δεν καταγράφει χρονολογία λήψεως!

Εν τέλει, το φωτογραφικό έργο του Δημήτρη Παπαδήμου και αξιόλογο είναι και συχνά ενδιαφέρον, ενώ βέβαια αποτελεί πολύτιμη ιστορική μαρτυρία. Μεγαλύτερο φωτογραφικό ενδιαφέρον παρουσιάζουν, κατά τη γνώμη μου, οι απεικονίσεις της Αιγύπτου και οι λήψεις που έκανε ο Παπαδήμος στην Αθήνα κατά την διάρκεια των Δεκεμβριανών. Η παρουσίαση του λευκώματος από τους συνεργάτες του ΕΛΙΑ και από το ΜΙΕΤ είναι όντως άψογη, και αναμφίβολα μπορεί να θεωρηθεί τελεσίδικη. Μια ελάχιστα όμως ταπεινότερη έκδοση ίσως να άρμοζε καλύτερα, ενώ κατά πάσαν πιθανότητα θα έβρισκε και περισσότερους αναγνώστες – αν όχι λόγω κόστους, τότε οπωσδήποτε (τουλάχιστον για τους πεζούς) λόγω βάρους.

© Γιάννης Σταθάτος 2012

Φωτογράφος 220, Σεπτέμβριος 2012